

ז'אן ז'נה
"אני אוהב להיות מוקע"
מתוך ראיון שנערך ב־1976

מראיין: הוברט פיכטה¹

מצרפתית: דורי מנור

האם תחילה בחרת להיעשות להומוסקסואל, לבוגד, לגנב ולפחדן מרצונך החופשי – ואחר כך העלית את כל אלה על נס כחלק מקידומך האישי?

אף פעם לא בחרתי בחירה מופשטת. לא קיבלתי החלטה כזאת. אם התחלתי לגנוב, זה פשוט משום שהייתי רעב. אחר כך הייתי מוכרח להצדיק את האקט הזה ולקבל אותו. בעניין ההומוסקסואליות שלי, אין לי דרך להגיד לך מה גרם לי להיות הומוסקסואל. אין לי מושג. מי יודע מדוע אדם הוא הומוסקסואל? מי יודע איך אדם בוחר תנוחה זו או אחרת במין? ההומוסקסואליות נכפתה עלי, אם אפשר לומר כך, ממש כמו צבע עיני או מידת הנעליים שלי. בילדותי הייתי מודע לכך שאני נמשך לבנים. אבל את ה"החלטה" קיבלתי רק אחרי שהמשיכה הזאת באה לידי התנסות מעשית. רק אז בחרתי מרצוני החופשי בהומוסקסואליות, במובן שמייחס סארטר לפועל "לבחור". כדי לומר את הדברים בפשטות, נאלצתי להסכין עם המצב ולהסתגל למציאות, אף על פי שידעתי היטב שאני בוחר בדרך שהחברה מוקיעה.

אף פעם לא מצאת עניין בנשים?

דווקא כן. ארבע נשים עוררו בי עניין: מרים הבתולה, ז'אן ד'ארק, מארי-אנטואנט ומארי קירי.

אני מתכוון, מבחינה מינית.

לא, מעולם לא.

¹ הוברט פיכטה (Fichte, 1935-1986) היה סופר גרמני ופעיל למען זכויות ההומוסקסואלים.

אתה מעדיף להימנע מהנושא הזה?

לחלוטין לא. להפך. אני מודע ליחס החיובי שמעוררת כיום ההומוסקסואליות בעולם הפסאודו-אמנותי. אבל מצד הבורגנות, ההוקעה עדיין שרירה וקיימת. אישית, אני חב חוב גדול להומוסקסואליות. אם אתה רוצה לראות בזה קללה, יבושם לך. אני מצדי תמיד ראיתי בזה ברכה.

מאיזו בחינה?

זה מה שעשה אותי לסופר ואפשר לי להבין בני אדם. אילו לא שכבתי עם בחורים אלג'ירים אולי לא הייתי תומך במאבק של חזית השחרור של אלג'יריה, גם אם אי אפשר לטעון שזה המניע היחיד להתגייסותי. במחשבה שנייה זה אולי לא מדויק לגמרי: סביר להניח שהייתי תומך בהם בכל מקרה. אבל בזכות ההומוסקסואליות, מן הסתם, נפקחו עיני לראות שהאלג'ירים הם בני אדם, כמו כל אחד אחר. [...]

אתה סבור שההומוסקסואליות תורמת למעבר המתוזמר היטב לקראת חברה א-מינית?

גם אם נכון הרבר שהגבריות נמצאת במשבר, קשה לומר שזה מפריע לי יתר על המידה. פולחן הגבריות הוא תמיד משחק. השחקנים האמריקנים משחקים מתוך ניסיון לשוות לעצמם גיגונים גבריים. אני חושב בהקשר זה גם על אלבר קאמי, שהקפיד לגלם את תפקיד הזָכָר. למיטב הבנתי, הגבריות נחשבת ערך חיובי כשהיא משימה עצמה כמגנת המין הנשי, ולא כשהיא מחללת את תומתו. אבל ברור שאיני האדם המתאים לשפוט בעניינים כאלה. כאשר הגבר מסרב להתאים את עצמו לדימוי המסורתי של הזכר הוא מנתץ את השריון שלו ויכול לגלות רגישות שאלמלא כן היתה נותרת חבויה. ייתכן ששחרור האישה המודרנית יחייב את הגבר לוותר על הסכמות הישנות ולהסתגל לאישה שתהיה כנועה פחות מבעבר.

בשש-עשרה השנים שחלפו מאז הפעם האחרונה שיצאת מהכלא (קיבלת חנינה אחרי שנגזר עליך מאסר עולם בגין הרשעות חוזרות ונשנות במעשי גניבה) – האם חזרת למוטב או שאתה עדיין גנב?

העבירות שביצעת עלו לך בשבע שנים בכלא. אתה חושב שהיית פושע כשרוני?

היה לי כשרון מסוים. יש בהכרח משהו צבוע באקט הגניבה [...]. מתחייבת ממנו פעולת הסוואה כלשהי. אדם שמסתתר מעלים בהכרח חלק מפעולותיו ואינו יכול להודות בהן. להצהיר עליהן לפני שופט זה מסוכן אף יותר. כשעומדים מול שופט צריך להכחיש. להכחיש באמצעות הסוואה של המציאות. אלא שכאשר אדם מסתיר את מה שהוא עושה, הוא אינו יכול לפעול אלא בטפשות משועת. כלומר, הוא אינו משתמש בכל יכולותיו, מאחר שחלקן מגויסות בהכרח להכחשת פעולותיו.

אתה חש הזדהות עם עבריינים אחרים?

לא, לחלוטין לא, וזאת מהסיבה הפשוטה שאילו חשתי הזדהות, הייתי ממקם את עצמי למעשה כמי שפועל בהתאם לאמות מידה מוסריות, ומכאן שהייתי צועד לעבר הטוב. אם קיימת, למשל, נאמנות מסוג כלשהו בין שניים או שלושה פושעים, משמעות הדבר היא בעצם קוד מוסרי בחיתוליו, כלומר מתווה ראשוני של הליכה לעבר הטוב בצוותא עם אדם בודד המתקומם נגד חברה הכבולה לקורדים של התנהגות.

מה תגובתך לנוכח פשעים כדוגמת זה שבו הואשם לי הארווי אוסוולד? האם הוא היה בעיניך אדם משעמם, או שמא אדם נכון ורגיש?

אני חש קרבה מסוימת כלפי אוסוולד. אין משמעות הדבר שחשתי אי-פעם עוינות כלשהי כלפי הנשיא קנדי. הוא כשלעצמו עורר בי אדישות מוחלטת ותו לא. לעומת זאת אני מזדהה עם האדם הבודד המתקומם נגד חברה הכבולה עד זרא לקורדים של התנהגות, דוגמת החברה האמריקנית, או החברות המערביות בכלל, ובעצם כל חברה בעולם המתיימרת להוקיע מקרבה את הרע. אני נמצא איתו באותו צד – כשם שאני נמצא לצדו של כל אמן גדול היוצא נגד מוסכמות החברה כולה. לא פחות ולא יותר. אני מצדד באדם הבודד, יהיה מי שיהיה. עם זאת, גם אם אני – איך לומר? – גם אם מבחינה מוסרית אני מצדד באדם הבודד, הוא בכל זאת נשאר תמיד בודד. אזדהה עם אוסוולד ככל שאזדהה, כאשר

הוא ביצע את הפשע – אם אכן ביצע אותו – הוא היה בודד. אני יכול בה במידה להיות לצד רמברנט כאשר הוא מצייר את הברידיות שלו.

האם כשהתחלת לכתוב, בבית הסוהר, חשת שבדידותו של היוצר עדיפה על הברידות שהכרת קודם לכן, בדידותו של הגנב המוקע מקרבה של החברה?

לא, כי מה שכתבתי רק העצים את בדידותי. [...]

את "המדונה של הפרחים", הרומן הראשון שלך, כתבת בכלא. מה היתה תגובת רשויות הכלא לנוכח היומרה הספרותית של האסיר? סיפקו לך כלי כתיבה?

ודאי שלא. הם סיפקו לנו נייר כדי שנייצר ממנו שקיות. ובכן, על הנייר החום הזה כתבתי את תחילת הסיפור. לא האמנתי שמישהו יקרא אותו אי פעם. הייתי בטוח שלעולם לא אצא מהכלא. לפיכך כתבתי בגילוי לב גמון, בזעם ובתשוקה, והודאות שאיש לעולם לא יקרא אותי אך העצימה את חירות הכתיבה. יום בהיר אחד העבירו אותנו מכלא סאנטה לבית המשפט של פריז, וכשחזרתי לתא שלי גיליתי שכתב היד נעלם. הסוהרים זימנו אותי למשרד והענישו אותי: שלושה ימים של בידוד מוחלט, לחם יבש ומים בלבד, כעונש על כך שהשתמשתי בנייר "שלא נועד ליצירות מופת ספרותיות". את הגניבה הזאת שביצע אחד הסוהרים חוויתי כהשפלה. אחר כך קניתי כמה פנקסים בצרכנייה של הכלא, נשכבתי במיטה, כיסיתי את ראשי בשמיכה וניסיתי להיזכר, מילה מילה, בחמישים העמודים שכבר כתבתי. אני חושב שהצלחתי לשחזר הכול. [...]

דומה שאתה רואה עצמך כמוקצה מחמת מיאוס הן בעיני החברה והן בעיני עולם הפשע. איך אתה חווה את ההוקעה הכללית הזאת?

זה לא מפריע לי, אבל זה עניין של אישיות. אני אוהב להיות מוקע. בדיוק כפי שלוציפר – בכל הכבוד הראוי – רווה עונג כאשר אלוהים הגלה אותו. אמת, יש כאן לא מעט יוהרה, וזו אינה התכונה היפה ביותר שלי. זה אפילו קצת מטופש. זו גישה שנובעת מתפיסה רומנטית ונאיבית. הגיע באמת הזמן שאעבור את השלב הזה ואמשיך הלאה.

יש אנשים שטוענים שדווקא עברת אותו. סארטר, למשל, מצטט אותך כמי שאומר שרצונו "לחיות בְּרַע עד הסוף". מה כוונתך בדברים אלה?

כוונתי היתה שברצוני לחיות בְּרַע באופן שלא יאפשר לכוחות החברה, המסמלים את הטוב, לפרוש עליו את חסותם. אינני מתכוון לומר שאני מבקש לחיות בְּרַע עד רגע מותי שלי, אלא לחיות כך שאוכל למצוא מחסה – בהנחה שצורך כזה יצוץ ביום מן הימים – אך ורק ברע, ולעולם לא בטוב.

כאשר כינה אותך סארטר "ז'נה הקדוש", במסה בת שש-מאות עמודים שבה העלה על נס את אישיותך ואת יצירתך, היו שראו בזה חילול קודש. מה אתה חושב על הקנוניזציה הספרותית הזאת?

אלה שהוקיעו אותי לא היו מתרעמים אילו היה מדובר ב"קאמי הקדוש", נניח. בילדותי לא יכולתי לדמיין את עצמי בנקל (פרט למקרים שבהם אילצתי את עצמי בכוח) כמי שיהיה יום אחד נשיא הרפובליקה או גנרל או כל אישיות אחרת מסוג זה. הייתי ילד לא חוקי. נולדתי מחוץ למוסכמות החברתיות. למה יכולתי לקוות, אם לא לגורל יוצא דופן? אם רציתי לעשות את השימוש הטוב ביותר בחירותי, ביכולתי, בכישורי – אז עוד לא היה לי שום מושג על כשרוני הספרותי – הרבר היחיד שנותר לי היה הרצון להיות קדוש. זה ותו לא. ובמילים אחרות, הרצון להתכחש לאדם. [...]

כתבת שהשירה היא "אמנות השימוש בצואה והלעטת הקורא בה". האם הגדרה זו נועדה להצדיק את נטייתך הידועה לשימוש בשפה בלתי-נסבלת מבחינה חברתית, כפי שאנו רואים בספריך ובמחזותיך?

בכל מה שנוגע לאוצר מילים המוגדר כגס ובוטה, עובדה היא שהמילים האלה קיימות. אם הן קיימות, הרי שהן נועדו לשימוש. שאם לא כן לא היו ממצייאם אותן. אילו לא השתמשתי במילים האלה, היה להן קיום סתמי בלבד. אלא שתפקידו של הסופר הוא לנסוך ערך חדש על המילים. אתה מזכיר הגדרה של השירה שפעם ניסחתי. היום לא הייתי מנסח זאת כך. אם רוצים להגיע ולו להבנה מינימלית של העולם, עלינו להשתחרר תחילה מכל טינה. אני עדיין נוטר טינה לחברה, אבל פחות ופחות, וכולי תקווה שעם הזמן תשכך הטינה שלי כליל. לאמיתו של דבר, כל זה לא משנה לי מטוב ועד רע. אבל בתקופה

שבה כתבתי את ההגדרה הזאת חשתי תרעומת גדולה, והשירה נועדה בעיני להפוך חומרי גלם הנחשבים נקלים לחומר הנתפס כאצילי, וזאת בתיווכה של השפה. היום הבעיה היא אחרת. אתה – כלומר החברה – שוב אינך מעניין אותי כאויב. לפני עשר או חמש-עשרה שנים הייתי נגדך. היום אני לא נגד ולא בעד. אנחנו מתקיימים באותו זמן, והבעיה שלי שוב אינה נעוצה בהתקוממות נגדך, אלא בעשיית דבר שייגע לשנינו גם יחד – לך ולי – במידה שווה. אני חושב עכשיו שאם הספרים שלי מעוררים בקורא ריגשה מינית, פירוש הדבר הוא שהם אינם כתובים היטב, כי הריגוש הפואטי חייב להיות חזק במידה כזאת, ששום קורא לא ייעצר במישור המיני בלבד. עם זאת, אם הספרים שלי פורנוגרפיים, איני מתכחש להם בשל כך. אני אומר רק שבמקרה כזה משמעות הדבר היא שלא שרה עלי חסד. [...]

מה מטרתך בחיים, אם בכלל יש לך מטרה?

לשכוח. רוב הדברים שאנו עושים ניחנים באי הקיום ובכיק האופייניים לחיי החלוף. רק לעתים נדירות אנחנו עושים מאמץ מכוון להתגבר על המצב הזה. כשלעצמי, אני מנסה להתעלות עליו באמצעות הכתיבה. [...]

הספרות שלך היא ספרות שהיתה לה השלכה, שהשפיעה על דור שלם. לא אפריז בהרבה אם אומר שאין כיום בעולם ולו הומוסקסואל אחד שתנאי קיומו לא הושפעו, במישרין או בעקיפין, מיצירתך.

ראשית, מתוך זהירות אני מפקפק בדבריך. הם עלולים לשוות לי חשיבות שלדעתי אין לי. שנית, אני סבור גם שטעות בידך. לא מה שכתבתי הביא לשחרור שעליו אתה מדבר, אלא להפך: השחרור הזה הגיע, הוא חפף פחות או יותר את הכיבוש הגרמני בצרפת ואחר כך את השחרור, השלום וכו'. השחרור המסוים הזה בתודעת האנשים הוא שאפשר לי לכתוב את ספרי.

אני מתעקש: בגרמניה היה לנו עד 1968 חוק שאסר על מגע מיני בין גברים בוגרים. משפט ז'נה בהמבורג היה מכריע מבחינת החופש להדפיס יצירות ארוטיות וכו'.

ייתכן שספרי עוררו הד מסוים, אבל מעשה הכתיבה, האקט הייחודי של כתיבה בכלא, לא עורר אצלי כל קושי כמעט, כך שיש חוסר פרופורציה בין מה שאתה מתאר כתוצאה שהשיגו ספרי לבין כתיבתם של ספרי אלה. הכתיבה עצמה היתה פחות או יותר זהה אילו תיארתי בחור ובחורה ששוכבים זה עם זה: מבחינתי זה לא היה משנה הרבה. אני תוהה אפילו אם לא היתה כאן איזו תופעה של האדרת המציאות, שנובעת מאמצעי השידור והשכפול המכניים. לפני מאתיים שנה, אם מישו היה מצייר את דיוקני, היה נשאר דיוקן אחד. היום, אם מצלמים אותי פעם אחת, אפשר לשכפל את התצלום הזה במאתיים אלף עותקים ויותר. בסדר, אבל האם משמעות הדבר היא שיש לי חשיבות גדולה יותר?

לא, לא חשיבות גדולה יותר, אלא משמעות רבה יותר.

אבל המשמעות נעשית חדשה, נעשית אחרת. [...]

מדוע אתה עצמך לא רצחת אף פעם?

מכיוון שכתבתי ספרים, כנראה.

המחשבה לרצוח קיננה בך?

בוודאי! אבל רצה בלי קורבן. למרות הכול קשה לי לקבל מוות של אדם, גם אם ברור שבכל מקרה המוות יגיע. ובכן, אם המוות הזה ייגרם מדי, או שזה יהיה מוות טבעי או בתאונת דרכים וכו' — לזה אין חשיבות רבה. זה לא צריך להיות חשוב במיוחד, ובכל זאת זה חשוב. ועכשיו אתה יכול לשאול אותי: האם אי פעם גרמת למותו של אדם?

כן.

אני לא אענה לך.

בלי כוונה?

לא, בכוונה. השאלה היא זו: האם גרמת אי פעם בכוונה למותו של אדם?

כן.

אני לא אענה לך.

וזה העיקר עליך?

לא, זה לא העיקר כלל.

מה היה המהלך שהוביל אותך מהמחשבה וממסלול חייך אל היצירה
הכתובה?

אם תסכים לקבל תשובה כללית אגיד לך שדחפי הרצח הוסטו אצלי לרחפים
פואטיים. [...]

כשאתה כותב אתה פונה לזולת?

אף פעם. סביר להניח שלא הצלחתי, אבל זו הגישה שלי ביחס לשפה הצרפתית,
שרציתי לעצב אותה כך שתהיה יפה ככל האפשר, ולכל השאר אני שווה נפש
לגמרי.

ביחס לשפה שהכרת טוב יותר מכל שפה אחרת, או ביחס לשפה הצרפתית
דווקא?

ביחס לשפה שהכרתי טוב יותר מכל שפה אחרת, בוודאי, אבל גם ביחס לשפה
הצרפתית, כי זו השפה שבה הרשיעו אותי. בתי המשפט דיברו צרפתית כשהם
גזרו את דיני.

ואתה רצית להשיב להם במישור נעלה יותר?

בריוק. ייתכן שיש גם סיבות עמוקות יותר, אבל אני חושב שבסופו של דבר
חלקן היה קטן.

ומהן?

טוב, זאת שאלה שצריך להפנות לפסיכואנליטיקאי. נראה לי שזה שייך במידה רבה לתת-מודע.

מתי נרתמת לראשונה למטלה הפואטית הזאת?

אתה מאלץ אותי לחזור שנים רבות לאחור וזה לא פשוט, כי אין לי הרבה נקודות ציון. אני חושב שהייתי בן עשרים ותשע או שלושים. הייתי אז בכלא, כך שזה היה בשנת 39. הייתי לבדי בצינוק, בתא שלי בבית הסוהר. קודם כול אני צריך להגיד שעד אז לא כתבתי שום דבר, פרט למכתבים לחברים ולחברות, ואני חושב שהמכתבים האלה היו שגרתיים לגמרי, כלומר כתובים בנוסחאות ידועות מראש, ללא מקוריות וללא עניין מיוחד. ואז שלחתי גלויה לחברה גרמנייה ששהתה באותו זמן בצ'כוסלובקיה. קניתי אותה בכלא, וגב הגלויה, החלק המיועד לכתיבה, היה מחוספס. החספוס הזה נגע בי עמוקות, ובמקום לדבר על חג המולד דיברתי על החספוס של הגלויה ועל כך שהוא מזכיר לי שלג. זו היתה נקודת המוצא לכתיבה. אני חושב שזה היה הקליק. זה הקליק שאני מסוגל לשחזר היום.

מה היו הספרים או יצירות הספרות שהרשימו אותך עד אז?

רומנים פופולריים. רומנים של פול פּבאל. ספרים מהסוג שמוצאים בכלא. אני לא יודע. חוץ מפעם אחת, כשהייתי בן חמש-עשרה. הייתי בבית מעצר לעבריינים צעירים במְטְרָה והתגלגל לידי ספר שירים של רונסאר. הוא הילך עלי קסם.

ומרסל פרוסט?

ובכן, קראתי את פְּצַל נערות בלבלובן כשהייתי בכלא. את הכרך הראשון. היינו בחצר בית הסוהר והחלפנו בינינו ספרים בחשאי. זה היה בזמן המלחמה. דעתי לא היתה נתונה כל כך לספרים, והייתי אחד האחרונים. אמרו לי: "בוא, קח את הספר הזה". וראיתי שזה מרסל פרוסט. אמרתי לעצמי: "זה בטח משעמם מוות". ואז... עכשיו אני מבקש שתאמין לי. אולי אני לא תמיד מדבר איתך בגילוי לב מוחלט, אבל כאן אני אומר לך את כל האמת: קראתי את המשפט הראשון של פְּצַל נערות בלבלובן – תיאורו של מר נורפואה בזמן ארוחת ערב אצל אביו ואמו של פרוסט, כלומר של מחבר הספר. והמשפט היה ארוך מאוד.

וכשגמרתי לקרוא את המשפט סגרתי את הספר ואמרתי לעצמי: "עכשיו אני שקט. אני יודע שמצפה לי קסם מתמשך". המשפט הראשון היה רחוס ויפה כל כך, ההרפתקה הזאת היתה להבה ראשונה שבישרה בערה גדולה. נדרש לי יום שלם כדי להירגע אחר כך. רק בערב פתחתי את הספר מחדש, ואכן, אחר כך זה היה קסם מתמשך.

לפני שקראת את פרוסט כבר כתבת רומנים?

לא, או אולי הייתי באמצע כתיבת המדונה של הפרחים.

יש עוד ספרים שהרעישו אותך כמו ספריו של פרוסט?

כן, בוודאי! ואפילו יותר ממנו! קודם כול, האחים קרמזוב.

ובלזק?

פחות. לא יעזור כלום, יש משהו קצת טריוויאלי אצל בלזק.

סטנדאל?

בהחלט, בהחלט. מנזר פארמה ואפילו האדום והשחור. אבל בעיני האחים קרמזוב הוא מעל כולם. יש שם כל כך הרבה זמנים שונים. יש הזמן של סוניה והזמן של איליושה, יש הזמן של סמרדיאקוב ויש כמובן זמן הקריאה שלי. יש זמן לפענוח ויש זמן שקדם להופעתם בספר. מה עשה סמרדיאקוב לפני ההתערבות? בקיצור, את כל זה היה עלי להשלים בעצמי. אבל זה היה מרתק. זה היה יפהפה. [...]

מתי גילית שאתה נמשך לגברים?

בגיל צעיר מאוד. הייתי בן שמונה, בן עשר לכל היותר. צעיר מאוד בכל אופן, והייתי באותו זמן בכפר ובבית המעצר לעבריינים צעירים במטרה. ההומוסקסואליות היתה מוקצה מחמת מיאוס שם, כמובן, אבל מאחר שלא היו בנות בסביבה, לא היתה ברירה. כל הבנים היו בני חמש-עשרה עד עשרים

ואחת. לא היה מנוס מפרקטיקה הומוסקסואלית חולפת או קבועה – על כל פנים, פרקטיקה הומוסקסואלית – ובזכות זה אני יכול לומר שבכית המעצר לעבריינים צעירים הייתי באמת ובתמים מאושר.

וידעת שאתה מאושר?

כן, כן, כן. למרות כל העונשים, למרות כל העלבונות, למרות המכות, למרות תנאי החיים הקשים והעבודה – למרות כל זה הייתי מאושר. [...]

יש לך תפיסה מהפכנית של הארוטיות?

הו, לא. מהפכנית? לא. ההיכרות שלי עם ערבים גרמה לי... סיפקה אותי בדרך כלל, לשמחתי. בדרך כלל, צעירים ערבים לא חשים בושה... מול גוף זקן ופנים זקנות. ההזדקנות היא חלק בלתי נפרד – אני לא מדבר על הדת – חלק בלתי נפרד מהציוויליזציה המוסלמית. אתה זקן, אז אתה זקן.

האם העובדה שאתה מבוגר יותר מחבריך הערבים שינתה את מהות היחסים ביניכם?

לא. אבל אני מבין אותם טוב יותר. בגיל שמונה-עשרה הייתי בסוריה והייתי מאוהב בספר קטן מדמשק... הוא היה בן שש-עשרה ואני הייתי בן שמונה-עשרה. וכולם ברחוב ידעו שאני מאוהב בו וצחקו, כל הגברים לפחות (הנשים הסתובבו תמיד בכיסוי ראש ואפילו לא ראו אותן), אבל הנערים, הצעירים, הזקנים – כולם חייכו והשתעשעו מהעניין. הם אמרו לי: "קדימה, לך איתו!". וגם הוא לא היה נבוך כלל וכלל. אני זוכר שהוא היה בן שש-עשרה. זאת אומרת שאני הייתי בן שמונה-עשרה וחצי בערך... והייתי נינוח מאוד איתו. נינוח מאוד עם המשפחה שלו ועם דמשק בכלל. הייתי בדמשק זמן קצר אחרי שהפציצו אותה בעקבות מרד הדרוזים, במצוותו של הגנרל גודו, או קורו... היתה לו רק יד אחת, והוא הפך את דמשק לעי חורבות. הוא ירה בתותח, ולנו היו הוראות ברורות לצאת מהבית רק עם נשק ביד, רק שלושה יחד, ולהיצמד למדרכה. וכשעברו ברחוב נשים או זקנים ערבים, בקיצור, בכל פעם שעברו לידינו סורים, הם היו צריכים לרדת לכביש. עד שהסדר הטוב הזה הופר: אני הפרתי אותו... והוא הופר כמובן רק במקרה שלי. אני הצנעתי את נוכחותי

במחיצת הנשים, והסתובבתי בשווקים של דמשק, שהיו נפלאים. הסתובבתי בשווקים בלי נשק, ועד מהרה זה נודע לכולם, כי בדמשק היו אולי מאתיים או מאתיים וחמישים אלף תושבים, וקיבלו אותי שם בזרועות פתוחות. [...]

מהי התיאוריה שלך על ההומוסקסואליות?

אין לי תיאוריה אחת. יש לי כמה. הוצעו כמה תיאוריות, אבל אף אחת מהן אינה מספקת: לא התיאוריה של פרויד, לא התיאוריה של הגנטיקאים, וגם לא תאוריית ה"אני" שפיתח סארטר בספריו. הוא סבור שאני נעניתי בדרך מסוימת, חופשית אמנם, לתנאים החברתיים שאליהם הייתי כפוף. אבל גם זה לא מניח את דעתי. בקיצור, אין לי מושג. אין לי אפילו תיאוריה של תשוקה בכלל, משום סוג. ידוע לי שאני הומו. טוב ויפה. אני לא עושה מזה עניין. לרצות לדעת מדוע או כיצד נעשיתי הומו וכיצד נודע לי על כך, זה שעשוע חביב ותו לא. זה קצת כמו לרצות לדעת מדוע יש לי עיניים ירוקות.